

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Жуков М.С.

студент,

Науковий керівник: **Сидоров Я.О.**
кандидат юридичних наук, доцент,
Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ НЕДІЙСНИМИ ТА НЕУКЛАДЕНИМИ

Характеризуючи правову природу господарських договорів слід зазначити, що однією з підстав припинення зобов'язань є визнання договору недійсним чи розірваним. Проте існує ще і третя категорія – це договори, які визнані такими, що є неукладеними. Специфічна риса цих договорів у господарському праві полягає в тому, що на законодавчому рівні не закріплено визначення даних категорій двосторонніх правочинів. Особливості правової природи недійсних та неукладених договорів розкривається у наукових доктринах господарського права та у судовій практиці, а саме у Постанові Пленуму Вищого господарського суду України № 11 від 29.05.2013 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» (Далі – Постанова). Правочини, які не відповідають вимогам закону, не породжують будь-яких бажаних сторонам результатів, незалежно від волі сторін та їх вини у вчиненні незаконного правочину є недійсними. Правові наслідки таких правочинів настають лише у формах, передбачених законом, – у вигляді повернення становища сторін у початковий стан (реституції) або в інших [1]. Неукладений же договір, це договір, за яким сторони не досягли згоди з усіх істотних умов, тобто цей договір є таким, що не існує. Специфіка розмежування неукладених від недійсних договорів, особливості настання тих чи інших наслідків, динамічність господарських правовідносин, а також чисельні звернення до Вищого господарського суду України (близько 30% всіх справ, що розглядаються Вищим господарським судом України у сфері договірних відносин, тією чи іншою мірою пов'язані з вищезазначеними питаннями [4]) зумовлює актуальність даної теми.

На сьогоднішній день, існує багато науковців, які займаються питанням розмежування понять недійсний та неукладений договір, зокрема до них відносяться: О. В. Старцев, С. О. Теньков, С. С. Потопальський, С. В. Томчишен, В. С. Мілаш. Проте, не дивлячись на достатню наукову увагу до цього питання, більшість наукових розробок щодо визнання договорів недійсними чи неукладеними потребують доктринального оновлення, зважаючи на специфіку постійних змін та динамічності господарських правовідносин. Також, більшість наукових робіт має цивілістичний характер. Неузгодженим залишається питання аналізу судової практики. Оскільки, більшість науковців аналізують одне джерело судової практики: Постанову Пленуму Вищого господарського суду України, забуваючи при цьому про наявність Постанови Пленуму Верховного суду України. Позитивним моментом достатньої наукової уваги цьому питанню є наявність сформованої термінології та доктринальних підходів до вирішення питання визнання договорів недійсними чи неукладеними.

Метою цієї статті є дослідження розмежування неукладеного від недійсного договору.

Виходячи з мети були поставлені такі цілі:

- визначити поняття неукладений та недійсний господарський договір;
- встановити наслідки, що виникають після визнання договору недійсним чи неукладеним.

Слід мати на увазі, що визнання правочину (господарського договору) недійсним господарським судом є наслідком його вчинення з порушенням закону, а не заходом відповідальності сторін. Тому для такого визнання, як правило, не має значення, чи усвідомлювали (або повинні були усвідомлювати) сторони протиправність своєї поведінки під час вчинення правочину; винятки з цього правила можливі, якщо вони випливають із закону.

Стаття 215 Цивільного кодексу України (Далі – ЦК) зазначає, що підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою – третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу. Стаття 203 Цивільного кодексу України встановлює наступні вимоги: 1. Зміст правочину не може суперечити Цивільному Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. 2. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг

цивільної дієздатності. 3. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. 4. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. 5. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. 6. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. Виходячи зі статті 203 ЦКУ правочин, вчинений не у належній формі не є підставою для його визнання недійсним.

Окрім цього стаття 215 ЦКУ виокремлює 2 види недійсних договорів, а саме: оспорювані та нікчемні. Відмінність полягає в тому, що нікчемний правочин є недійсним, а оспорюваний – може бути визнаний судом недійсним. За змістом частини другої статті 215 ЦК України нікчемний правочин, на відміну від оспорюваного, є недійсним незалежно від наявності чи відсутності відповідного рішення суду. Однак це не виключає можливості подання та задоволення позову про визнання нікчемного правочину (господарського договору) недійсним [2].

До нікчемних господарських договорів відносяться: порушує порядок або суперечить інтересам держави чи суспільства.

До оспорюваних господарських договорів відносяться: укладений особою в той момент, коли особа не могла усвідомлювати та керувати своїми діями; договори, які юридична особа не могла вчиняти; вчинений під впливом помилки, обману, насильства, внаслідок зло навмисної домовленості представника однієї сторони з іншою, під впливом тяжкої обставини; фіктивний та удаваний правочин.

Пункт 2.5.2 Постанови зазначає, що сторони нікчемного правочину не зобов'язані виконувати його умови (навіть якщо суд не визнавав його недійсним). Поряд з тим законом не виключається можливість вирішення судом спорів, пов'язаних з визнанням нікчемних правочинів дійсними, у випадках, встановлених законом (частина друга статті 218, частина друга статті 220 ЦК України). Отже, як зазначалося раніше, недодержання вимоги щодо форми договору не є одностайною підставою визнання його недійсним [2]. При цьому момент недійсності, згідно з ч.1 ст. 236 ЦК України такого договору є моментом його вчинення. Ч. 3 ст. 207 Господарського кодексу України (Далі – ГК) також визначає момент недійсності моментом виникнення зобов'язання [3]. Не може бути

визнаний недійсним правочин, який не вчинено (договір, який не укладено).

Пункт 2.6 Постанови звертає увагу на те, що не вважаються вчиненими правочини (укладеними господарські договори), в яких (за якими): відсутні передбачені законом умови, необхідні для їх укладення (не досягнуто згоди за всіма істотними для даного правочину умовами – предмет, ціна строк); не отримано акцепт стороною, що направила оферту; не передано майно, якщо відповідно до законодавства необхідна його передача; не здійснено державну реєстрацію або нотаріальне посвідчення, необхідні для його вчинення, тощо. Встановивши відповідні обставини, господарський суд відмовляє в задоволенні позовних вимог як про визнання правочину недійсним, так і про застосування наслідків недійсності правочину (реституція). Цікавим в цьому питанні є те, що ч. 8 ст. 182 ГК України зазначає: якщо одна із сторін здійснила фактичні дії щодо виконання неукладеного договору, правові наслідки таких дій визначаються нормами ЦК України, хоча сам Цивільний кодекс не встановлює ні підстави та порядок визнання договору неукладеним, ні його наслідки. Проте, якщо сторони не уклали договір, але вже зробили певні юридичні дії, направлені на його виконання, єдиним правильним рішенням для сторони, яка таки позбулася певної кількості благ, є застосування інституту придбання майна без достатньої правової підстави, норми якого закріплені у Главі 83 ЦК України. Так, згідно зі ст. 1212 цивільного кодексу сторона, що одержала майно без правової підстави, також повинна повернути його в натурі, а у разі неможливості – відшкодувати його вартість, яка визначається судом на момент розгляду спору про його повернення [2].

Визначення договору як неукладеного може мати місце на стадії укладення договору, а не за наслідками виконання його сторонами [1].

Частиною третьою статті 207 ГК України передбачена можливість припинення господарського зобов'язання лише на майбутнє [1]. Отже, якщо зі змісту господарського договору випливає, що зобов'язання за цим договором може бути припинено лише на майбутнє, оскільки неможливо повернути усе одержане за ним (наприклад, вже здійснене користування за договором майнового найму (оренди), користування електроенергією, спожиті послуги, зберігання, здійснене за відповідним договором, тощо), то господарський суд одночасно з визнанням господарського договору

недійсним (за наявності підстав для цього) зазначає в резолютивній частині рішення, що зобов'язання за договором припиняється лише на майбутнє [3].

Згідно з пунктом 2.11 Постанови за загальним правилом статті 217 ЦК України правочин не може бути визнаний недійсним, якщо закономірні не відповідають лише окремі його частини і обставини справи свідчать про те, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної його частини. У такому разі господарський суд може визнати недійсною частину правочину [1].

Таким чином, проаналізувавши усе вищезазначене, існує відмінність між неукладеним та недійсним господарським договором. Неукладеним є такий договір, за істотними умовами якого сторони не дійшли згоди, а як наслідок такого договору, з юридичної точки зору, не існує. Визнання ж договору недійсним спричиняє настання певних наслідків – реституція. В цілому аналіз судової практики дає підстави для виділення спільних ознак неукладеного та нікчемного договору, до яких слід віднести: 1) не породжують визначені договором наслідки; 2) не потребують визнання договору нікчемним або неукладеним в судовому порядку; 3) при вирішенні спору враховуються судом як елемент фактичних обставин не залежно від наявності відповідної вимоги сторін; 4) для повернення виконаного за такими договорами можуть застосовуватися норми, що регулюють зобов'язання із набуття і збереження майна без достатньої правової підстави. Схожих рис також має настання наслідків, у разі вчинення стороною фактичних дій щодо виконання договору, який визнано неукладеним та наслідків недійсного договору. З метою усунення колізій, існуючих як у ГК так і у ЦК України, вважаємо за необхідне, законодавчо закріпити підстави визнання договору неукладеним та чітко встановити наслідки що настають, у разі визнання договору неукладеним.

Не дивлячись на те, що існує ряд певних спільних ознак між неукладеним та недійсним господарським договором відносити неукладений договір до одного з різновидів недійсного вважаємо неправильним. Оскільки, якщо нікчемний та оспорюваний правочин мають однакову правову природу, а саме укладання договору з порушеннями норм законодавства, то недійсний і неукладений правочин мають різну юридичну природу, тому що на відміну від недійсного, неукладеним є такий договір, укладання якого не відбулось.

Список використаних джерел:

1. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними від 29.05.2013 № 11 // Вісник господарського судочинства. – 2013. – № 4. – Ст. 22.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради – 2003. – № 18. – Ст. 144.
4. Теньков С. О. «Визнання договорів неукладеними за новими Цивільним і Господарським кодексами України (Огляд судової практики) / «Вісник податкової служби України», лютий 2005 р. – № 7. – С. 56.

Преор Є.В.

студентка,

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Останнім часом наша держава проводить активну нормотворчу роботу у сфері охорони життя і здоров'я громадян, намагаючись гармонізувати українське законодавство та поліпшити нормативно-правове регулювання харчової промисловості.

Тема є актуальною так як у перехідний період становлення ринкової економіки України галуззю, що найбільш динамічно розвивається, є харчова промисловість. Застаріла нормативна база, яка потребує повного оновлення та розроблення нових нормативів з урахуванням науково-технічного розвитку харчових підприємств, розробці нових продуктів харчування, які істотно відрізняються від традиційних і мають широку сферу застосування. У зв'язку з цим проблема державного регулювання розвитку харчової промисловості стала ключовою з погляду створення сприятливого інвестиційного клімату агропромислового виробництва, а також забезпечення ефективності функціонування капіталу в країні.

Аспекти державного регулювання харчової промисловості в цілому досліджувались у працях таких науковців, як: В. Галанець, Н. Кіданова, М. Корецький, О. Лебединська. Дослідження теоретичних основ та практичного застосування різних систем